

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI  
NR 1 2021 | ÅRGÅNG 25

*Bokförlaget* THALES

OM DEMOKRATI INNEBÄR att det råder politisk jämlikhet, i den meningen att alla har ungefär samma inflytande – eller samma möjlighet till inflytande – på de politiska beslut som fattas, så kan man fråga sig: vilka är dessa »alla»? Eller uttryckt i mer traditionella termer: vilka är de »folk» som ska styra sig själva, om demokrati är folkstyre. Detta kan kallas »gränsproblemet» i demokratisk teori.<sup>1</sup>

Det är inte fråga om vilka *faktiskt existerande* folk, eller andra kollektiv, som styr eller bör styra sig själva, utan om vilka de kollektiv *bör vara* som styr eller bör styra sig själva. (Men man kan naturligtvis inte på förhand utesluta att de kollektiv som faktiskt styr sig själva också bör göra det. Det omvända kan inte heller uteslutas.)

Demokratiskt beslutsfattande kan förekomma i många olika sammanhang, t. ex. i företag, fackföreningar och olika typer av kommittéer och styrelser. Men här ska jag begränsa mig till politiska kollektiv, i första hand suveräna politiska kollektiv som stater eller federationer. De gränsproblem jag har i tankarna kan exempelvis ha att göra med Quebecs föreslagna självständighet gentemot resten av Kanada, Sveriges förhållande till Europeiska Unionen (EU), EU:s utveckling till en superstat, Kashmirs ställning mellan Indien och Pakistan, Turkiets anslutning till EU, Tysklands återförening efter murens fall, New Yorks separation från resten av USA (som förordats av författaren Paul Auster), Baskiens och Kataloniens förhållande till Spanien och Frankrike och den framtida relationen mellan olika delar av nuvarande Irak. Eventuellt kunde man tänka sig att gränsen för det folk som i demokratisk ordning ska styra sig självt borde utvidgas till att omfatta hela mänskligheten.<sup>2</sup>

Det har hävdats att demokratisk teori inte kan lösa gränsproblemet. Jag tänker mig att denna tes gäller såväl problemet i *generell* form – d.v.s. om vilka gränser som bör föreligga, eller under vilka betingelser en gräns är demokratiskt legitim – som mer *speciella*

gränsproblem som aktualiseras på särskilda platser vid särskilda tider. Frederick Whelan (1983: 40) skriver sålunda att »democratic theory cannot itself provide any solution to disputes that may – and historically do – arise concerning boundaries».<sup>3</sup> Och Robert Dahl (1989: 207) säger att »we cannot solve the problem of the proper scope and domain of democratic units from within democratic theory».<sup>4</sup> Det är denna tes jag här ska diskutera.

Demokratisk teori och demokratiska metoder

DET KAN FÖREFALLA som en lite överraskande tes. Om demokratisk teori handlar om hur samhällen ska vara organiserade för att bäst motsvara demokratiska värden, så kan man tycka att demokratisk teori också borde kunna ange några principer för hur gränsproblemet ska lösas.<sup>5</sup> Men mycket kan här hänga på vad man menar med »demokratisk teori». Ty Whelan och Dahl säger ju att gränsproblemet är olösligt *inom demokratisk teori*, de påstår inte att det är olösligt över huvud taget.<sup>6</sup>

I alla händelser är det klart att man måste skilja mellan demokratisk teori och demokratiska metoder för att fatta politiska beslut. Det senare kan t.ex. handla om fri opinionsbildning, organisationsfrihet och allmän debatt som utmynnar i omröstning där varje röstberättigad har en röst och där det förslag vinner som får flest röster eller en majoritet av rösterna. Vidare får man väl tänka sig att beslut också kan ha demokratisk legitimitet genom att fattas av individer eller institutioner som i sin tur har utsetts eller legitimerats genom demokratiska beslut.<sup>7</sup> Demokratisk teori, å andra sidan, säger något om hur demokratiska samhällen ska organiseras och om vilka metoder som är demokratiska och hur de fungerar. Demokratisk teori kan också säga något om varför samhällen och organisationer bör vara demokratiska och använda demokratiska beslutsmetoder.

Det är tydligen så att demokratisk teori hittills inte haft så mycket att komma med när det gäller att formulera principer om hur gränsproblemet ska lösas. Oftast har man nog helt enkelt utgått från de stater och andra politiska kollektiv som redan finns

eller som kommer att finnas. Man har i allmänhet tagit för givet att gränsproblemet är löst. Det man har diskuterat är hur faktiskt existerande kollektiv ska organiseras och styras för att vara demokratiska.

Men demokratisk teori behöver ju inte vara identisk med det som hittills har brukat kallas demokratisk teori. Om man skulle lyckas formulera någon lämplig princip för hur gränsproblemet ska lösas, så skulle man väl helt enkelt kunna inkludera denna princip under rubriken »demokratisk teori». Skulle man därmed ha vederlagt tesen att demokratisk teori inte kan lösa gränsproblemet? Vad skulle Whelan och Dahl säga om det?

Eventuellt kunde de säga att en sådan princip inte har något speciellt med demokrati att göra och att den alltså inte kan sägas ingå i demokratisk teori.<sup>8</sup> Det kunde vara ett sätt att rädda tesen. En annan möjlighet vore att man visar att det över huvud taget inte kan finnas någon generellt acceptabel och praktiskt användbar princip för hur gränsproblemet ska lösas. Då har man också räddat tesen.

Men även om det inte skulle finnas någon (lämplig och/eller demokratisk) *princip* för hur gränsproblemet ska lösas, så kunde man kanske tänka sig att problemet kan lösas från fall till fall med demokratiska *metoder*.<sup>9</sup> Även detta förnekas emellertid av Whelan. Han skriver exempelvis:

In democratic theory democracy is usually offered as the exclusively legitimate method of making binding decisions for a collectivity, yet brief reflection suffices to show that the boundary problem is one matter of collective decision that cannot be decided democratically. (Whelan 1983: 22)

Skälet till att demokratiska metoder här är otillräckliga är enligt Whelan ungefär det att en lösning av gränsproblemet med demokratisk metod förutsätter att problemet redan är löst. Innan man kan rösta om vilka som ska vara röstberättigade, så måste man redan veta vilka som är röstberättigade. Och om man vet det, så behöver man inte rösta; om man däremot inte vet det, så kan man inte rösta.

It may not be surprising that democracy, which is a method for group decision-making or self-governance, cannot be brought to bear on the logically prior matter of the constitution of the group itself, the existence of which it presupposes. (Whelan 1983: 40)

Men normalt tänker man sig ju att demokratiska beslut kan tas i församlingar som själva har konstituerats på något icke-demokratiskt sätt? Kunde inte gränsproblemet lösas genom ett eller flera sådana beslut?

Beslutsproblem och normativa problem

Vid första anblicken tycks ju gränsproblem i demokratiska system ibland ha lösts med demokratiska metoder. I Sverige infördes t. ex. kvinnlig rösträtt med ett demokratiskt beslut. Och Kanada skulle väl kunna besluta, i vanlig demokratisk ordning, att Quebec får lämna Kanada och bli en helt självständig stat, under förutsättning att befolkningen i Quebec i en demokratisk folkomröstning beslutar att begära självständighet från resten av Kanada. Detta vore väl ett demokratiskt sätt att lösa ett gränsproblem?

Ja, det låter riktigt. Men även om ett gränsproblem har lösts på ett demokratiskt sätt, så kan själva lösningen vara felaktig. Att ett demokratiskt beslut har fattats visar ju inte att det är ett *riktigt* eller *bra* beslut. De som röstade mot beslutet kan fortfarande anse att det var fel, men att de kanske ändå bör finna sig i det, eftersom majoriteten röstade för det.<sup>10</sup> Övertygade demokrater kan hålla med om att majoriteten inte alltid har rätt.

Detta visar om man så vill att det egentligen finns två olika sorters gränsproblem. Den ena sorten består av *beslutsproblem*, som löses genom att man fattar ett eller flera beslut – i detta sammanhang ska det väl helst vara ett beslut i demokratisk ordning. (Om det gäller grundlagen kan det behövas två beslut med nyval mellan. I vissa sammanhang krävs kanske kvalificerad majoritet.) Den andra sorten består av *normativa* problem, som löses genom att man tar reda på vilket (eller vilka) beslut som bör fattas eller borde ha fattats. Det normativa problemet kan inte lösas genom omröstning eller genom någon annan demokratisk process.<sup>11</sup> Snarare är det så att

en omröstning i princip förutsätter att varje röstberättigad person först, d.v.s. innan omröstningen har genomförts, tar ställning till vilket beslut som bör fattas och alltså för egen del försöker lösa det normativa problemet – även om lösningen kanske inte är den rätta. Därefter röstar man och löser därmed beslutsproblemet. Individen löser sitt beslutsproblem genom att rösta (eller genom att besluta att rösta på ett visst sätt) och kollektivet löser sitt beslutsproblem genom att de röstberättigade röstar och den gällande beslutsordningen tillämpas.

Detta kan förefalla lite egendomligt. I och med att man lägger sin röst för ett visst förslag, så tillkännager man väl också att man anser att detta förslag bör antas eller att det är bättre än aktuella motförslag? Ja, i en viss formell mening gör man kanske det, men det är ju inte omöjligt att rösta mot sin övertygelse. En riksdagsledamot kan t.ex. trycka på fel knapp och därmed rösta för ett förslag som han eller hon anser vara normativt oacceptabelt. En riksdagsledamot kan också medvetet rösta mot sin övertygelse för att inte straffas av sina partikamrater eller som ett led i någon form av taktikröstning.

Men dessutom kan man ju inte säga att ett normativt problem är löst bara därför att en viss individ eller ett visst kollektiv genom ett beslut har tillkännagivit sin åsikt om hur problemet bör lösas. Även om t.ex. Quebec skulle frigöra sig från Kanada genom en serie demokratiska beslut, så är det ju inte säkert att Quebec *bör* vara självständigt i förhållande till Kanada. Eller för att ta ett geografiskt mer närliggande exempel: även om Sveriges riksdag beslutar att Sverige ska lämna EU – och även om frågan bör avgöras genom beslut i riksdagen – så är det inte säkert att Sverige bör lämna EU.

Gränsproblem och demokratiska beslut

Det förefaller alltså som att åtminstone vissa gränsproblem – uppfattade som beslutsproblem – kan lösas med demokratiska metoder, d.v.s. genom demokratiska beslut. Det kan väl knappast vara detta som Whelan förnekar. Vad menar han då när han säger att gränsproblemet inte kan lösas med demokratiska beslut?

Menar han (1) att även om vissa gränsproblem kan lösas med

demokratiska beslut, så finns det ändå *andra* gränsproblem som inte kan lösas genom sådana beslut? Eller menar han (2) att de till synes demokratiska beslut, som tycks kunna lösa åtminstone vissa gränsproblem, egentligen inte är riktigt *demokratiska*, eftersom de tas av församlingar eller kollektiv som tillkommit på ett icke-demokratiskt sätt. Eller (3) att man inte med demokratiska beslut kan fastställa en *generell princip* för hur gränsproblem bör lösas. Eller menar Whelan (4) att demokratiska metoder för att lösa gränsproblem inte garanterar att lösningarna blir normativt *korrekta*?

Det sista, d.v.s. (4), har vi redan gått med på. Det är nog rätt okontroversiellt. Men det kan knappast vara detta som Whelan menar, ty det passar inte ihop med hans argument om att en lösning av gränsproblemet med demokratisk metod förutsätter att problemet redan är löst.

Något liknande kan man nog säga om (3). Åtminstone om den generella principen ska vara normativt korrekt. Men om den snarare ses som en *lag* i juridisk mening, så skulle den förstås kunna antas av en lagstiftande församling. Men vilken församling? Och vad gör man om olika församlingar skulle stifta olika och motstridande lagar?

Whelan om fallet Irland

FÖR ATT KOMMA vidare bör vi nog se lite närmare på Whelans argument. Han säger att gränsproblemet och dess olösbarhet med demokratiska metoder tydligt illustreras av fallet Irland (Whelan 1983: 23). Det kan lite förenklat beskrivas så här. Om man skulle genomföra en folkomröstning på Irland, d.v.s. inom en valkrets som består av såväl den Irländska republiken som Nordirland, så skulle troligen en klar majoritet anse att hela Irland ska vara en självständig stat. Om man däremot gör en folkomröstning i Nordirland enbart, eller inom det nuvarande Förenade kungadömet Storbritannien och Nordirland, så skulle en majoritet anse att Storbritannien och Nordirland gemensamt ska fortsätta att vara en självständig stat. Var ska då gränsen gå? Man kan inte säga att det ena alternativet är mer demokratiskt än det andra, vilket gör att de tvistande

parterna tenderar att hänvisa till andra faktorer, som t.ex. historiska traditioner, nationalitet, ekonomisk rationalitet, och så vidare.

Detta verkar helt riktigt. Men visar det att problemet inte kan lösas med demokratiska metoder? Det beror på vad man menar med att det »inte kan lösas».

Som läget nu är, så är två självständiga stater inblandade. Dessa kan, genom demokratiska beslut, ta ställning till problemet. Ett tänkbart resultat är då att bägge parter deklarerar att nuvarande gräns ska fortsätta att gälla. Då är ju problemet löst, åtminstone i en mening. Att lösningen inte skulle välkomnas av irländska nationalister är en annan sak.

En annan tänkbar lösning vore att de två staterna enas om att Nordirland ska lämna unionen med Storbritannien och i stället ansluta sig till Republiken Irland, om befolkningen i Nordirland i en folkomröstning godkänner det. Om sedan folkomröstningen skulle utfalla positivt, så vore problemet återigen löst. Med demokratiska metoder. Även om många nordirländska unionister skulle vara missnöjda och även om befolkningen i den nuvarande Republiken Irland helst skulle vilja slippa få dessa nordirländska unionister på halsen.

För enkelhetens skull kan vi begränsa oss till dessa två lösningar av det irländska gränsproblemet. Vad är det för fel på dom? Såvitt jag förstår är det väl bara det att de inblandade parterna inte vill enas om någon av dem. De skulle *kunna* lösa problemet, men det finns ingen lösning som alla inblandade parter *vill* ställa sig bakom. Det är just därför det är ett problem. Och även om regeringarna (och de bägge parlamenten) i Republiken Irland och Storbritannien skulle kunna enas om en lösning, så kan man räkna med att protestanterna och/eller katolikerna i Nordirland skulle vägra att godta den. Man kan kanske uttrycka saken så, att flera demokratiska lösningar av det irländska gränsproblemet är *logiskt* möjliga, men ingen är (för närvarande) *politiskt* möjlig.

Men för en demokrat finns det kanske ändå en lösning, som inte bara är logiskt möjlig, utan även demokratiskt legitim. För en demokrat ligger det nära till hands att säga att politiska motsättningar



ska hanteras demokratiskt, exempelvis genom att man helt enkelt röstar om saken. Så varför inte låta alla berörda personer rösta om hur det irländska gränsproblemet ska lösas?

Då uppstår förstås frågan om vilka de »berörda» är. Två tänkbara svar på den frågan är att de berörda antingen är invånarna i Nordirland eller också alla invånare på de brittiska öarna.<sup>12</sup> Och det verkar faktiskt mycket troligt att majoriteten i bägge dessa fall skulle rösta för att den nuvarande gränsen ska bestå. Man kunde därför hävda att detta är den *demokratiskt* riktiga lösningen.<sup>13</sup> Att somliga skulle bli väldigt missnöjda med den lösningen spelar ingen roll. Ingen tror väl att demokratiskt riktiga lösningar automatiskt tillfredsställer alla som berörs. Men i så fall skulle alltså demokratiska metoder kunna åstadkomma en lösning även i det fall som Whelan särskilt diskuterar – trots att Whelan förnekar just det.<sup>14</sup>

#### Alla-berörda-principen

MAN KUNDE ALLTSÅ tänka sig att »alla berörda» skulle vara röstberättigade<sup>15</sup> när det gäller problemet med den irländska gränsen. Flera demokratiteoretiker tycks ha känt sig lockade av en sådan princip för politiska beslut i största allmänhet, alltså inte bara de som rör gränser. Whelan kallar denna princip för »the all-affected principle» (»alla-berörda-principen») och han formulerar den så att »all those people who are affected by a particular law, policy, or decision ought to have a voice in making it» (1983: 16).<sup>16</sup>

Denna princip är emellertid inte särskilt rimlig. Det kan man inse om man försöker tillämpa den på enskilda individer. Varje människa fattar en massa beslut som berör andra människors intressen. Men knappast någon skulle väl vilja säga att dessa beslut i stället borde fattas gemensamt av alla som berörs. Det är inte bara det att detta skulle vara praktiskt omöjligt, utan det är dessutom inget eftersträfvansvärt ideal, som man borde försöka närma sig så mycket man kan. Bland annat skulle det innebära att man själv knappast kan fatta några beslut alls, vilket skulle innebära en ganska extrem form av ofrihet.

Något liknande gäller även kollektiva beslut. Den socialdemo-

kratiska partikongressen fattar beslut som berör hela svenska folket (och troligen många icke-svenskar), men därav kan man knappast dra slutsatsen att hela svenska folket (plus några till) ska ha rätt att delta i den socialdemokratiska partikongressens beslut. Detsamma kan sägas om LO:s kongresser.

På samma sätt med regering och riksdag. Regeringens beslut berör mängder av svenskar och icke-svenskar, men alla dessa personer kan inte göra anspråk på att få delta i regeringsbesluten.<sup>17</sup> Eller anta att Sverige beslutar att höja momsen på mat. Det berör en massa normmän, som brukar handla mat i Sverige. Men kan någon på allvar tycka att detta berättigar normmännen att delta i det svenska beslutet?<sup>18</sup>

Ett annat problem med alla-berörda-principen är att den tycks leda till att en persons inflytande över ett beslut bör stå i proportion till *hur mycket* personen i fråga berörs av beslutet.<sup>19</sup> Om det att man berörs av ett beslut motiverar en rätt till inflytande, så bör väl de som berörs mycket ha mer inflytande än de som berörs lite. Och i linje med detta borde de som inte alls berörs inte heller ha något som helst inflytande.<sup>20</sup> Men detta går inte alls ihop med gängse uppfattningar om demokrati! En grundläggande demokratisk idé är ju att alla medborgare ska ha samma rätt till inflytande, alldeles oavsett i vilken grad de berörs av ett beslut – och även om de inte berörs alls. »One person, one vote», heter det ju. Men om man å andra sidan vill behålla idén om lika rösträtt genom att tolka alla-berörda-principen så, att alla berörda har samma rätt till inflytande, så blir den orimligt godtycklig. Ty i så fall går det ju en alltför skarp och viktig politisk gräns mellan de som berörs mycket lite, eller till och med omärkligt, och de som inte alls berörs. Och det skulle fortfarande strida mot idén om lika rösträtt, eftersom denna idé ger lika rösträtt även till medborgare som inte berörs.

Whelan tar också avstånd från alla-berörda-principen. Även han påpekar att principen strider mot den demokratiska idén att *alla* medborgare i en stat (eller deras representanter) har rätt att delta i statens beslut, även om de inte berörs (Whelan 1983: 18). Han noterar också att det inte är uppenbart att de som gynnas av ett beslut,

på andras bekostnad, ska ha rätt att delta i det (Whelan 1983: 17). På denna punkt kan olika bedömare ha olika uppfattning, men såvitt jag kan se är invändningen fullt rimlig när det gäller exempelvis beslut om bistånd till andra länder.<sup>21</sup>

Alla-berörda-principen och gränsproblemet

ALLA-BERÖRDA-PRINCIPEN är således klart orimlig i sin generella form. Men däremot kunde man kanske tänka sig att den ändå är acceptabel när det just gäller att lösa gränsproblem. Som vi såg tycktes den eventuellt kunna fungera i samband med det irländska gränsproblemet.

Men även om den skulle kunna ge en lösning i det irländska fallet, så finns det säkert många gränsproblem där den inte skulle vara till någon större nytta. Tänk exempelvis på förhållandet mellan Spanien och Katalonien. Har Katalonien rätt att bli en självständig stat? En folkomröstning i Katalonien skulle nog ge utslaget att Katalonien ska vara självständigt från Spanien, men en omröstning i hela Spanien skulle antagligen ge utslaget att Katalonien – som ju är den rikaste delen av Spanien – även i fortsättningen ska vara en del av Spanien. Vilka ska då rösta om saken? Enligt alla-berörda-principen ska de rösta som är berörda. Är det bara katalanerna eller är det alla spanjorer? Det är svårt att se att detta är en ren sakfråga som skulle kunna avgöras av oberoende experter. Ty svaret har ju omedelbara politiska implikationer. Därför skulle det säkert bli en politisk stridsfråga, som i sin tur måste lösas med demokratiska metoder. Vilka ska då rösta om den?

Visserligen skulle man kanske kunna göra frågan om vilka som berörs till en ren sakfråga genom att införa någon bestämd och exakt definition av »berörd». Men i så fall blir det en politisk stridsfråga *vilken* definition av »berörd» som ska tillämpas. Enligt den demokratiska synen på politik bör då även denna fråga lösas med demokratiska metoder. Men vilka ska då rösta om detta? Eftersom allt återigen hänger på vilka som får rösta, så blir även detta en politisk stridsfråga. Och så vidare i all oändlighet.

Jag tror att det är ungefär så Whelan har tänkt när han säger att:

before a democratic decision could be made on a particular issue (by those affected), a prior decision would have to be made, in each case, as to *who* is affected and therefore entitled to vote on the substantive issue [...] And how is this decision, which will be determinative of the ensuing substantive decision, to be made? It too should presumably be made democratically – that is, by those affected – but now we encounter a regression from which no procedural escape is possible. [...] Thus to say that those who will be affected by a given decision are the ones who should participate in making it is [...] to propose what is a logical as well as a procedural impossibility. (Whelan 1983: 19)

Såvitt jag kan se har Whelan rätt. Visserligen har han inte rätt i att alla-berörda-principen *aldrig* kan lösa gränsproblem. Men han har nog rätt i att det finns fall där principen inte hjälper, av just det skäl han anger: man får en infinit regress. Och de fall där principen inte duger är just de fall som är de mest kontroversiella och politiskt känsliga.

Gustaf Arrhenius har emellertid avfärdat Whelans resonemang. Han har två invändningar. Den första är att det finns »ett uppenbart slut på regressen: när alla är inkluderade». Den andra invändningen går ut på att Whelan blandar ihop två helt olika frågor, nämligen vad som rättfärdigar en handling och vad som rättfärdigar en teori (Arrhenius 2005: 57). Låt oss undersöka dessa invändningar.

Kan vi undvika Whelans regress genom att inkludera alla? Arrhenius (2005: 57) säger att detta inte kan göras i praktiken, men att det kan vara ett ideal att eftersträva. Frågan är dock vad »alla» betyder. Jag kan se tre möjligheter i fallet Spanien-Katalonien. Den första är att »alla» betyder »alla berörda». Men frågan var ju just om detta innebär alla spanjorer (inklusive katalanerna) eller enbart alla katalaner. Den frågan besvaras inte genom att man räknar in »alla berörda». Inte heller får man då någon förklaring till varför det skulle vara omöjligt i praktiken att inkludera alla som berörs.

Den andra möjligheten är att »alla» betyder »alla som enligt

*någon* politisk bedömning är berörda». I vårt enkla exempel tänkte vi oss att det finns två olika bedömningar och att alla spanjorer är de berörda enligt den ena, medan katalanerna är de berörda enligt den andra.<sup>22</sup> De som är berörda enligt någon uppfattning är då summan av dessa kollektiv, nämligen alla spanjorer. Det blir alltså spanjorerna som får avgöra frågan om Kataloniens självständighet. Jag tror inte att katalanerna skulle vara imponerade av denna lösning av Whelans regress. Och vi skulle fortfarande inte ha någon förklaring till varför det skulle vara omöjligt i praktiken att inkludera alla i denna mening av »alla».

Den tredje möjligheten skulle innebära att »alla» betyder »alla människor» eller något i den stilen. Då kan man förstå Arrhenius tal om att man ställs inför praktiska svårigheter.<sup>23</sup> Men jag har ändå svårt att tro att det kan vara detta han avser. Ty denna tolkning innebär ju att man helt överger alla-berörda-principen. Alla människor på jorden berörs ju inte av om Katalonien är självständigt från Spanien eller inte.<sup>24</sup>

Jag kan alltså inte alls begripa Arrhenius första invändning mot Whelan. Låt oss då övergå till den andra. Arrhenius tänker sig här är att frågan om vilka som är berörda inte är av den arten att den ska lösas genom ett demokratiskt beslut.<sup>25</sup> Den ska snarare avgöras genom »en teori om människors intressen och en analys av konsekvenserna av olika typer av beslut och institutionella strukturer för dessa intressen» (Arrhenius 2005: 57). Jag tror att man skulle kunna uttrycka hans tanke så, att frågan om vilka som i ett visst fall är »berörda» är en sakfråga, inte en politisk fråga. Eller att den bör göras till en sakfråga, genom att man utvecklar en lämplig teori.

Men då är vi i själva verket tillbaka vid det jag tidigare sa om att göra om den politiska frågan till en sakfråga, genom att införa en definition av »berörda». Skillnaden mellan »definition» och »teori» spelar här ingen större roll. En »demokratisk teori» kan naturligtvis ha många rent teoretiska och deskriptiva komponenter, men i den mån den ger ett bestämt utslag i frågan om alla spanjorer är lika berörda som katalanerna av ett beslut om självständighet för

Katalonien, så är den inte neutral i konflikten mellan Spanien och Katalonien. Teorin har då – åtminstone implicit eller i kombination med alla-berörda-principen – ett delvis normativt och politiskt kontroversiellt innehåll.

Jag tror att Arrhenius skulle hålla med om detta. Men hans andra invändning mot Whelans resonemang missar i så fall målet. Saken kan kanske uttryckas så här. Vi utgår från ett fall där det råder oenighet om hur en gräns ska dras. Whelan prövar tanken att man helt enkelt kan rösta om saken. Men då uppstår frågan om vilka som ska rösta om detta. Alla-berörda-principen säger att de som är berörda ska rösta. Men vilka är berörda? Eftersom svaret på denna fråga bestämmer det politiska utfallet, så är vi tillbaka vid utgångspunkten. Röstning i enlighet med alla-berörda-principen löser alltså inte gränsproblemet. Detta är Whelans slutsats och Arrhenius har såvitt jag kan se ingen invändning mot detta. Arrhenius menar, liksom Whelan, att röstning inte löser problemet. Han hävdar att vad som behövs är en teori som säger vilka som är berörda. En sådan teori säger därmed – eventuellt i kombination med alla-berörda-principen, om den nu inte själv är en preciserad version av denna princip – vilka som ska ha rösträtt, eller med andra ord var gränsen mellan olika politiska kollektiv bör dras. Det är alltså (en del av) en normativ teori. Såvitt jag förstår skulle Whelan mycket väl kunna hålla med om detta.

Men därmed är vi tillbaka till frågan om hur en demokratisk och normativ princip (eller teori) om hur gränser bör dras ska se ut.

Preciseringar av alla-berörda-principen

OM VI KUNDE hitta en teori eller princip av det slag som föresvävar Arrhenius, så skulle den kunna erbjuda någon sorts lösning av gränsproblemet. Men för att problemet ska kunna »lösas inom demokratisk teori» – vilket ju är det som Whelan och Dahl förnekar – så måste rimligen principen uppfylla något ytterligare villkor. Det räcker uppenbarligen inte att principen löser gränsproblemet, den måste också ha någon väsentlig koppling till »demokratisk teori». Men vad innebär det?

Antag t.ex. att vi preciserar alla-berörda-principen så, att den säger att »gränsproblem ska lösas genom omröstning bland alla vuxna medborgare i de suveräna stater som genom demokratiska beslut förklarar sig vara berörda av det aktuella gränsproblemet, varvid alla individer i dessa stater har förslagsrätt och en röst var och det förslag som stöds av de flesta vinner».<sup>26</sup> Denna princip skulle väl kunna »lösa» alla gränsproblem, men har den en lämplig koppling till demokratisk teori? Ja, någonting demokratiskt är det väl över den, i och med att den förutsätter demokratiska beslut, lika rösträtt och att »de flesta» får sin vilja igenom. Men det räcker knappast. Det är lätt att tänka sig konkreta fall där principen skulle kunna få minst sagt egendomliga resultat. Folkrika stater skulle exempelvis, genom att förklara sig berörda, kunna tillskansa sig delar av andra staters territorier, antagligen då särskilt sådana delar som innehåller viktiga naturtillgångar.

Att en princip löser gränsproblem samtidigt som den innehåller en koppling till demokratisk teori kan inte gärna vara tillräckligt för att vederlägga Whelans och Dahls tes. Ty i så fall skulle tesen vara alltför uppenbart felaktig. Det finns helt enkelt alltför många principer av detta slag. Men dessutom kan sådana principer förväntas ge helt olika utslag i konkreta fall. Och det är svårt att tro att de på något okontroversiellt sätt kan ordnas med avseende på i vilken grad de är demokratiska, så att man kan begränsa sig till de principer som är maximalt demokratiska.<sup>27</sup>

Arrhenius (2005: 55–56) skisserar en precisering eller explikation av något som liknar alla-berörda-principen. Men den gäller beslut i allmänhet och säger ingenting direkt om hur gränsproblem ska lösas. Ty om den gjorde det, skulle den förespråka varierande gränser,<sup>28</sup> vilket enligt Arrhenius är praktiskt omöjligt att genomföra. Snarare ska den ses som en del av ett *normativt ideal*, som inte kan (och därför inte heller bör) förverkligas i praktiken. Men Arrhenius menar att den kan användas »för att utvärdera olika praktiskt tillämpbara beslutsmekanismer med avseende på hur väl de approximerar idealet». Och tydligen menar han att ju mer en »beslutsmekanism» approximerar idealet, desto bättre är den.<sup>29</sup>

Om vi försöker tillämpa detta på gränsproblemet kan man troligen tänka på åtminstone två sätt, globalt eller lokalt. Globalt kunde man säga att gränserna mellan suveräna stater på jorden bör utformas så, att om alla stater skulle styras med demokratiska metoder, så kommer de som berörs av politiska beslut i minst lika hög grad ha åtminstone indirekt inflytande över dessa beslut som om gränserna hade dragits på något annat sätt. Lokalt kunde man t. ex. säga att Nordirland bör tillhöra Republiken Irland snarare än Storbritannien om det leder till att alla som berörs av politiska beslut i dessa stater i minst lika hög grad har åtminstone indirekt inflytande över dessa beslut som om Nordirland fortsätter att tillhöra Storbritannien. Men lokala tillämpningar borde kanske underordnas globala.

Om Arrhenius normativa ideal ska användas på detta sätt, så är det inte säkert att det löser gränsproblem på något entydigt sätt. Olika gränsdragningar skulle ju kunna approximera idealet lika bra, utan att det finns någon ännu bättre (d.v.s. närmare) approximation. Men det gör kanske inte så mycket. Värre är nog att alla-berörda-principen – i någon mer preciserad form – inte gärna kan utgöra en del av ett ideal som bör approximeras. Dels är själva principen suspekt, ur både normativ och demokratisk synpunkt, vilket jag har argumenterat för ovan. Och dels är det tveksamt om det ens är möjligt att tillämpa den på gränsproblem på det sätt jag just skisserat. Ty vilka som berörs av ett beslut beror väl ofta just på inom vilka gränser det fattas och då tycks man kunna få en ond cirkel om man också menar att gränserna ska bero på vilka som berörs. Det är visserligen inte lätt att få en klar bild av hur det hela skulle fungera, ty det optimeringsproblem som här ska lösas är verkligen formidabelt, men intuitivt verkar det svårt att tro att man skulle kunna undgå den onda cirkeln.

Åter till problemet

HITTILLS HAR VI inte kommit i närheten av en lösning på gränsproblemet. Eller gränsproblemen, eftersom det nog är fråga om flera olika problem.



Man kunde kanske ställa frågan så här: »vilka suveräna stater bör det finnas på jorden?» – och jag tänker mig då att frågan ställs under förutsättning att var och en av de stater som bör finnas antas ha, eller bör ha, ett demokratiskt styrelseskick.<sup>30</sup> Vi kunde sedan grovt skilja på följande svarsalternativ. (1) Ungefär som nu. (2) Ungefär som nu, men med en hel del viktiga justeringar i kontroversiella fall – som exempelvis Nordirland, Kosovo, Quebec, Katalonien, Kashmir, Baskien, Kurdistan, Korea, Tjetjenien och liknande. (3) Många fler och betydligt mindre stater än nu – exempelvis så att tyska, ryska och nordamerikanska delstater, liksom olika regioner i nuvarande afrikanska stater, övergår eller återgår till att bli suveräna stater. Detta med små stater kan vara lockande för den som vill ha en hög grad av direkt demokrati, ungefär i Rousseaus stil. (4) Betydligt färre och större stater än nu – exempelvis så att europeiska stater övergår till att bli delstater inom en suverän europeisk union (eller federation) och på liknande sätt i t. ex. Sydamerika och Afrika. Detta kan te sig lockande för den som vill ha en starkare politisk motvikt mot kapitalets och näringslivets internationalisering. Eller mot nuvarande stormakter som USA och Kina. (5) En enda suverän global federation. Detta kan förefalla vara enda möjligheten att lösa allvarliga miljöproblem och att undvika stora krig.<sup>31</sup>

Det kan finnas skäl som talar för vart och ett av dessa fem alternativ. Men hur ska dessa skäl vägas mot varandra? Kan man säga något av intresse om detta? Eller ska man bara rycka på axlarna och låta historien och realpolitiken ha sin gång?

Demokratins syfte

FÖR ATT KOMMA någon vart med problemet kan man fråga sig vad poängen egentligen är med demokrati. Vi har ju utgått från den demokratiska tanken att folket i en suverän stat på något vis ska styra sig självt. Det är detta som leder till följdfrågan om vilka suveräna stater som ska finnas. Och den frågan kan kanske inte besvaras innan man vet vad demokratin ska tjäna till. Varför är det bra att ett folk styr sig självt?

Det råder stor enighet om att demokrati är bra. Men man kan nog lugnt utgå från att denna enighet till stor del är skenbar. Ty olika personer har rätt olika idéer om vad demokrati är – eller om vad demokrati bör vara. Men kanske kan man här göra ett optimistiskt antagande, nämligen att olika ståndpunkter i detta avseende kan bero på att man har olika uppfattning om vilka varianter av demokrati som bäst tillgodoser vissa värden som nästan alla tycker är viktiga och eftersträvansvärda.<sup>32</sup> Om detta stämmer, så kan det trots allt vara så att anhängare av olika demokratiuppfattningar ändå är överens om *varför* demokrati är bra.

Detta förutsätter att demokratin inte har något egenvärde. Det verkar mycket rimligt. Om demokratin har ett värde, så måste det rimligen bero på att den har goda konsekvenser – i första hand för medborgarna i de samhällen där demokrati råder, men eventuellt också för andra. Till exempel så att demokrati innebär att politiska makthavare i viss utsträckning tvingas anpassa sina beslut till medborgarnas intressen och önskemål – eftersom de annars löper risken att röstas bort i nästa allmänna val – samt att den också skapar en känsla av delaktighet i det politiska beslutsfattandet.<sup>33</sup> Detta kan i sin tur antas vara förutsättningar för att medborgarna ska kunna leva tillfredsställande liv.

Om det är demokratins syfte att förverkliga dessa värden, så verkar det troligt att den måste operera på en ganska låg nivå. Redan i en så liten stat som Sverige är avståndet till makthavarna långt och de flesta medborgares känsla av att verkligen delta i statens beslutsfattande är närmast obefintlig. Dessutom finns det nog i Sverige ganska många som över huvud taget inte anser att statsmakternas politik ligger i deras intresse och som inte heller ser någon möjlighet att ändra på denna politik – antingen därför att oppositionspartierna endast i undantagsfall kan erövra regeringsmakten eller därför att de ändå inte kan bedriva någon särskilt annorlunda politik ens om de någon gång skulle råka göra det.

Detta kunde i så fall tyckas tala för alternativ (3) ovan, d.v.s. att det borde finnas många fler och betydligt mindre stater än nu. Men detta skulle komma i direkt konflikt med den historiska utveck-

lingen från antiken och framåt.<sup>34</sup> Det tyder på att en sådan lösning skulle vara alltför instabil.

Global demokrati

KANSKE SKULLE MAN då kunna utgå från den andra ytterligheten. Det kan vara frestande att tänka sig att gränsproblemet bäst löses genom att hela jordens befolkning väljer ett enda världsparlament, som sedan i demokratisk ordning fastställer en konstitution, enligt vilken man utser en världsregering och delegerar de uppgifter som lämpligen hanteras i mindre skala till befolkningen i mer avgränsade kollektiv, som regionala federationer, enskilda länder, kommuner, och så vidare, enligt någon sorts subsidiaritetsprincip. I så fall skulle enskilda individer kanske ändå kunna uppleva demokratisk frihet och delaktighet på lokal nivå, samtidigt som exempelvis krigsrisker<sup>35</sup> och miljöproblem kan hanteras på en mer effektiv, eventuellt global nivå.<sup>36</sup>

Ett sådant förfarande skulle kunna kallas demokratiskt och det skulle därigenom också ge en sorts demokratisk legitimitet till de interna gränser mellan regioner, kommuner, och så vidare som skulle komma att fastställas av konstitutionen. Sådillvida skulle det utgöra en demokratisk lösning av gränsproblemet, uppfattat som ett beslutsproblem.

Man kunde ju också tänka sig en princip i demokratisk teori som säger att gränsproblem bör lösas på just detta sätt. Därmed skulle man kunna säga att gränsproblemet »kan lösas» inom »demokratisk teori». Och i så fall skulle alltså Dahl och Whelan ha fel.

Det finns emellertid tre rätt självklara invändningar mot detta förslag. För det första skulle Dahl och Whelan naturligtvis invända att denna lösning av gränsproblemet förutsätter att gränsproblemet redan är löst, åtminstone såtillvida att hela jordens befolkning antas ha rösträtt till ett världsparlament. Är detta en bra invändning? Inte utan vidare. Såvitt jag förstår beror det på om det är rimligt ur demokratisk synpunkt eller ur normativ synpunkt att jordens befolkning som helhet bestämmer hur politiska frågor, inklusive gränsfrågor, ska avgöras. Om detta kan olika bedömare ha olika uppfattning.

För det andra kan man emellertid invända just att global demokrati inte är något att eftersträva, även om vi på lång sikt kanske ändå kommer att hamna där. Utvecklingen mot allt större stater har nog hittills ofta varit positiv, men det finns säkerligen en gräns för hur stora suveräna stater bör vara. »Makt tenderar att korrumpas, och absolut makt korrumpas absolut», som Lord Acton uttryckte saken för mer än hundra år sedan. En enda suverän stat, som dessutom med nödvändighet befinner sig på mycket stort avstånd från medborgarna, kan knappast styras av folket. För att enskilda medborgare eller grupper av medborgare ska kunna känna sig i någon mån delaktiga i statens styrelse, måste de ha en rimlig chans att känna gemenskap med – och kommunicera med – resten av befolkningen. Det är svårt att se hur detta skulle kunna fungera i global skala. En global stat skulle kanske kunna förhindra stora världskrig, eftersom den kan skaffa sig våldsmonopol,<sup>37</sup> men det är inte ens säkert att den skulle klara av att lösa världens miljöproblem och den skulle mycket lätt kunna bli förtryckande mot en stor minoritet av världens befolkning. Man kan därför vara rätt övertygad om att en global stat inte skulle vara önskvärd ur demokrati-teoretisk synpunkt och den är inte heller önskvärd ur de enskilda medborgarnas synpunkt. Man bör helt enkelt inte lägga alla ägg i samma korg.

För det tredje vet man ju inte vilken konstitution som skulle antas av ett världsparlament och därmed vet man inte heller vilka interna gränser som skulle fastställas mellan mer lokala politiska kollektiv. Vi har alltså ingen som helst garanti för att dessa interna gränser skulle bli normativt acceptabla. Därmed har vi inte heller fixerat någon normativt acceptabel lösning av gränsproblemet.

Demokratins förtjänster kommer antagligen bäst till sin rätt i inte alltför stor skala. Även om direktdemokrati måste förkastas, så krävs ändå en viss kontakt mellan gräsrotter och de verkliga makt-havarna, och det förutsätter att avståndet inte är alltför stort, d.v.s. att gränserna inte är alltför omfattande. Men en världsomfattande konfederation av suveräna stater är nog nödvändig av effektivitets-skäl. De suveräna staterna måste överlåta makt över några få om-

råden – exempelvis miljö-, nedrustnings- och handelspolitik – till centrala organ. Men detta innebär ju inte någon lösning av gränsproblemet. Snarare förutsätter det en sådan lösning.

#### Konklusion

ROBERT DAHLS OCH Frederick Whelans tes att gränsproblemet inte kan lösas inom demokratisk teori förefaller tyvärr riktig. Man kan visserligen hantera en del gränsproblem med demokratiska metoder, men det garanterar inte att lösningarna blir bra ur normativ synpunkt.

Man skulle kanske vilja invända mot denna konklusion att det måste finnas plats för innovationer inom demokratisk teori och att det därför ändå finns utrymme för någon princip om hur gränser mellan suveräna stater bör dras, även om någon acceptabel princip av detta slag ännu inte har uppfunnits. Det måste man väl hålla med om. Men här finns åtminstone två allvarliga svårigheter.

För det första är det säkerligen mycket svårt att hitta en sådan princip, som inte är antingen normativt orimlig (som exempelvis principen ovan om att gränser ska fastställas av ett världsparlament) eller oanvändbar i praktiken (som exempelvis en princip som säger att gränserna mellan suveräna stater ska dras på ett sådant sätt att demokratins goda konsekvenser maximeras – eller så att det leder till största möjliga lycka för största möjliga antal). Principer av det senare slaget ger ingen lösning, därför att de inte ger någon bestämd ledning i kontroversiella gränsfrågor. Olika bedömare kan bli ohjälpligt oense om hur de slår ut i enskilda fall.

För det andra är det svårt att tro att folk skulle kunna enas om någon mer precis och tillämpbar princip, eftersom de inte ens kan enas om vilken form av demokrati som är den normativt rimligaste, och eftersom de ofta kan förväntas ha olika önskemål om hur enskilda gränsproblem ska hanteras.

Man kommer alltså inte så långt med demokratisk teori. Men i praktiken behöver läget inte alltid vara hopplöst. Förhoppningsvis är gradvisa reformer av för tillfället gällande gränser ibland möjliga i enskilda fall, genom förhandlingar och internationell medling (el-

ler utpressning). Sådana lösningar av gränsproblem behöver ju inte nödvändigtvis vara normativt acceptabla, men om de upplevs som acceptabla av de närmast berörda parterna, så är ju redan detta en positiv sak.

→

*Lars Bergström är professor emeritus vid Stockholms universitet och medlem av Kungl. Vetenskapsamhället i Uppsala, Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, Det Norske Videnskaps-Akademi, och Kungl. Vetenskapsakademien.*

## Noter

1 I Robert A. Dahls bok *Democracy and Its Critics* (1989) kallas detta problem – eller något som mycket liknar det – ibland »the problem of the unit» (s. 193), ibland »the problem of inclusion» (s. 119) och ibland ett »boundary problem» (ss. 146-147). Frederick G. Whelan (1983) har utförligt diskuterat problemet i »Prologue: Democratic Theory and the Boundary Problem». I *Tidskrift för politisk filosofi* har problemet bl.a. diskuterats av Sofia Näsström (2005) och Gustaf Arrhenius (2005) och det berörs också i Folke Tersmans och Torbjörn Tännsjö's nyligen utgivna bok *Folk & vilja* (2020).

2 Denna idé om s.k. global demokrati är central hos Tersman och Tännsjö (2020).

3 Han säger också: »[b]oundaries comprise a problem [...] that is insoluble within the framework of democratic theory» (Whelan 1983: 16).

4 Dahl säger också att »in solving this particular problem democratic theory cannot take us very far. Democratic ideas, as I have said, do not yield a definitive answer» (1989: 209). Det problem Dahl här talar om är vad som utgör »ett folk». Han menar att det inte kan lösas genom »reasoned inferences from democratic principles and practices» (Dahl 1989: 209).

5 Dahl säger också något om detta, men han betonar att de kriterier han anger inte alltid ger något entydigt utslag och att de kan vägas mot varandra på lite olika sätt (se Dahl (1989: 207-209)).

6 Men på ett ställe säger Dahl (1970: 59) att »there is no theoretical solution to the puzzle, but only pragmatic ones».

7 Exempelvis kan besluten i Sveriges Riksbank anses ha demokratisk legitimitet eftersom Riksbanken är en myndighet under riksdagen, som i sin tur utses i allmänna val. Riksdagen utser elva ledamöter i riksbanksfullmäktige, som återspeglar den politiska sammansättningen i riksdagen. De sex ledamöterna i Riksbankens direktion väljs av riksbanksfullmäktige för mandatperioder på sex år. Fullmäktiges roll i övrigt är främst att övervaka och kontrollera direktionens arbete. Riksbanksfullmäktiges ordförande och vice ordförande har närvaro- och yttranderätt vid direktionens sammanträden, men inte förslags- och beslutsrätt. Man kan väl på liknande sätt säga att ett beslut av ett svenskt

statsråd har en sorts demokratisk legitimitet genom att statsrådet har utsetts av statsministern, som i sin tur utsetts av riksdagen – som i sin tur valts av folket.

8 Om man t.ex. säger att demokrati ska utövas inom de stater som enligt folkrätten är suveräna, så har man angivit en princip som inte är särskilt demokratisk. Ty suveräna stater har ju oftast växt fram som ett resultat av krig, statskupper och geografiska tillfälligheter. Nationalistiska, rasistiska och religiösa orsaker kan också ha spelat en avgörande roll, och sådant har inte mycket med demokrati att göra.

9 Men i så fall kunde man väl formulera en demokratisk princip, som säger att gränsproblemet ska lösas från fall till fall med demokratiska metoder!

10 Det finns de som tycker att det ligger något paradoxalt i detta. Men det gör det knappast. Se t.ex. Goldstick (1973: 181–189). När det gäller just kvinnlig rösträtt i Sverige anser väl de flesta numera att beslutet var riktigt, men ingen är väl beredd att säga att den svenska riksdagen *alltid* fattar riktiga beslut. Många svenskar, som står långt åt antingen höger eller vänster, verkar tycka att Sveriges beslut att gå med i EU var felaktigt – och detta trots att det hade stöd inte bara av en majoritet i riksdagen, utan också av en folkomröstning. En del av dessa skulle kanske mena att beslutet inte ens var demokratiskt (i någon viss mening), men fler skulle antagligen anse att beslutet var både demokratiskt och felaktigt – och att det bör accepteras, så länge det inte kan rivas upp med demokratiska metoder.

11 Någon skulle kanske vilja invända mot detta med hänvisning till Condorcets så kallade »jury-teorem». Lite förenklat säger det att om de röstande var för sig röstar rätt med en sannolikhet som (individuellt eller i genomsnitt) ligger över 0,5, så har även majoriteten rätt med en sannolikhet större än 0,5, och ju fler som röstar, desto större är sannolikheten att majoriteten hittar det rätta svaret. Sannolikheten närmar sig 1 när antalet röstande går mot oändligheten. Men detta hjälper oss inte att hitta det rätta svaret om hur en viss gräns ska dras. Ty innan teoremet kan tillämpas, så måste vi ju redan veta vad som är det rätta svaret, för att kunna bedöma sannolikheten för att de röstande var för sig ska hitta detta svar.

12 Jag tänker mig här att de brittiska öarna inkluderar Irland.

13 Åtminstone ter det sig så för den som menar att demokrati framför allt består i att majoriteten ska få sin vilja fram. För den som anser att demokrati även ska innebära ett visst skydd för minoriteter är saken inte lika enkel. Och att lösningen är demokratisk implicerar ju inte heller att den är normativt eller moraliskt acceptabel.

14 Det blir förstås knepigare om majoriteten i de två fallen skulle rösta olika, t.ex. så att majoriteten i Nordirland skulle rösta för att den nuvarande gränsen ska gälla, medan majoriteten av invånarna på de brittiska öarna skulle rösta för att nuvarande Nordirland ska inkluderas i Republiken Irland (exempelvis därför att folk i Storbritannien vill slippa problemet med Nordirland och gärna överlåter det till Republiken Irland). Kanske skulle vi i så fall tvingas till slutsatsen att Whelan har rätt i åtminstone detta fall.

15 Med vissa normala begränsningar. Småbarn och andra personer som ännu inte uppnått rösträttsålder brukar ju inte anses ha rösträtt. Inte heller personer som ännu inte är födda, men som i framtiden kommer att vara berörda. De kan sägas vara diskvalificerade av samma skäl som nu levande småbarn: de har ännu inte uppnått rösträttsålder. Redan döda personer kan eventuellt beröras av våra beslut, men de bör också uteslutas, om inte annat så av praktiska skäl; jfr Bergström (2005).

16 Robert Dahl formulerar en liknande princip, som han kallar »The Principle of Affected Interests» på följande sätt: »[e]veryone who is affected by the decisions of a go-

vernment should have the right to participate in that government» (1970: 64). Tersman och Tännsjö accepterar också det de kallar »påverkansprincipen», även om de också pekar på att den är förknippad med vissa »komplikationer» (2020: 168).

17 Här kunde någon invända att åtminstone alla vuxna svenska medborgare har rätt att »indirekt delta» i den svenska regeringens beslut därigenom att de har rätt att delta i valet av riksdag, som i sin tur måste godkänna regeringen eller åtminstone statsministern. Men detta är en mycket uttunnad betydelse av att »delta» i ett beslut. Det innebär knappast ett mer reellt inflytande över den svenska regeringens beslut än låt oss säga det som en amerikansk medborgare har i och med att han eller hon har rätt att delta i val som så småningom indirekt leder till att en amerikansk president blir vald som inte förklarar krig mot Sverige för att riva upp den svenska regeringens beslut.

18 Gustaf Arrhenius, som för sin del tycks vara positivt inställd till något som i viss mån liknar alla-berörda-principen, menar såvitt jag kan förstå att danskarna borde ha haft ett demokratiskt inflytande över det svenska beslutet att placera ett kärnkraftverk i Barsebäck. Se Arrhenius (2005: 53). Det håller jag inte med om. Jag anser att det svenska beslutet var felaktigt – bland annat därför att man inte borde placera ett kärnkraftverk så nära Köpenhamn – men jag tycker det var helt riktigt att frågan avgjordes just i den svenska riksdagen.

19 Detta noteras också av Tersman och Tännsjö (2020: 170).

20 För att testa vad man tycker om detta kan man tänka på den svenska sexköpslagen. De som framför allt berörs av den är väl de prostituerade, deras kunder och eventuella hallickar i bakgrunden. Men om just dessa skulle ha det största inflytandet över beslutet att kriminalisera köp av sexuella tjänster, så skulle kanske beslutet inte kunna fattas. De flesta svenskar berörs knappast alls av detta beslut. Eller räcker det att man gillar eller ogillar ett beslut för att man ska kunna anses vara »berörd»? I så fall berörs massor av folk över hela jorden av beslut som fattas av t.ex. Joe Biden, Vladimir Putin och olika makthavare i Irak, Nordirland, Tjetjenien, Kina, Nordkorea, Sydafrika, Zimbabwe, Norge, o.s.v. Har man därmed rätt att delta i dessa beslut? De som genomdrev den svenska sexköpslagen har nog inte tänkt i sådana banor.

21 Just detta nämner dock inte Whelan.

22 Detta exempel är kanske ovanligt enkelt – och kanske också alltför förenklat i min framställning. Ett mer komplicerat exempel är den politiska gränsen mellan Serbien och Kosovo. Vilka, utom invånarna i Kosovo, är berörda av den? Serberna, till att börja med, men kanske också invånarna i Montenegro, Albanien och Makedonien. Och kanske också Bosnien, Grekland, Turkiet och hela EU?

23 Speciellt om även redan döda och ännu inte födda människor skulle räknas in.

24 Det är dock möjligt att Arrhenius invändning mot Whelan bygger på att han intresserar sig för något annat än specifika gränsproblem av typen Spanien-Katalonien, nämligen det *generella* problemet om vilka gränser som ska finnas på jorden över huvud taget. Man kunde kanske hävda att detta senare är en fråga som berör alla människor på jorden. Men Whelans (1983: 19) argument gäller inte detta generella problem; han talar ju om svårigheterna med »a democratic decision [...] on a particular issue». Och hans exempel på ett sådant »particular issue» är ju rätt lokalt, nämligen fallet Nordirland. Arrhenius skulle då eventuellt kunna invända att man även vid lokala eller specifika gränsproblem bör använda sig av någon generell *princip* för hur gränser ska dras och att man kunde tänka sig att hela jordens befolkning röstar om vilken princip man då ska använda. Här blir det då viktigt vilka alternativ det finns att välja mellan. Givet en viss lista av



alternativ är det fullt möjligt att många människor inte berörs av vilket som väljs. Så det är oklart om alla bör rösta enligt alla-berörda-principen. Men hur som helst ligger detta rätt långt ifrån det problem som Whelan diskuterar.

25 Om man har rätt i detta, så talar det också mot tanken att hela jordens befolkning skulle rösta om vilken princip man ska använda för att lösa gränsproblem. Detta är något jag personligen skulle vara mycket villig att hålla med om.

26 Eller, om detta skulle bli alltför otympligt i praktiken, kanske snarare varje *grupp* bestående av minst  $n$  individer, för något lämpligt tal  $n$ .

27 Och det finns heller ingen anledning att tro att alla principer som i så fall vore maximalt demokratiska alltid skulle ge samma utslag.

28 Eftersom de som berörs av besluten i en given församling varierar från det ena beslutet till det andra.

29 Man kan kanske tänka sig att en »beslutsmekanism» här är ungefär detsamma som en konstitution.

30 Svaret på frågan om vilka stater som bör finnas kan ju eventuellt bero på vilka styrelseskick dessa stater har. Det är t.ex. skillnad mellan en global diktatur och en global demokrati. Därav förutsättningen. Vi är ju intresserade av gränsproblemet i *demokratisk* teori. Det kan för övrigt vara värt att här påpeka att det klassiska gränsproblemet egentligen består av två granska olika problem. Det ena gäller vad vi kan kalla den *inre* gränsen, d.v.s. vilka invånare i en suverän stat som ska ha rösträtt i denna stat. Det andra gäller den *yttre* gränsen, d.v.s. vilka individer som ska ingå i, eller vilket territorium som ska tillhöra, en viss suverän stat. Frågan om kvinnlig rösträtt i Sverige gällde t.ex. demokratins inre gräns. Frågan om EU bör vara en suverän federation gäller den europeiska demokratins yttre gräns. I denna uppsats intresserar jag mig huvudsakligen för yttre gränser. Men ur demokratisk synpunkt verkar det rätt klart att en stats inre gräns för rösträtt bör vara mycket vid. Endast de grupper som uppenbarligen saknar tillräcklig beslutskompetens kan exkluderas.

31 Jag har här tänkt mig att suveräna politiska kollektiv (stater) ska vara knutna till territorier. Men man kunde ju fråga sig varför just territorier ska anses vara så viktiga för politisk identitet. Om man t.ex. lägger vikt vid sådana faktorer som att de som utgör ett »folk» ska ha en känsla av samhörighet och en vilja att gemensamt styra sig själva – vilket bland annat förespråkas av Dahl (1989: 207–208) – så kunde man kanske hitta bättre indelningsgrunder än just territoriella. Exempelvis kunde »proletärer i alla länder» förena sig till ett suveränt politiskt kollektiv, med en (icke-territoriell) gräns mot »alla världens kapitalister». Eller man kunde låta världsomfattande fackföreningar utgöra suveräna stater. Men sådana möjligheter ska jag här bortse från.

32 Tersman och Tännsjö tänker sig t.ex. att individuell autonomi, jämlikhet och allmän välfärd är sådana värden (2020: 166).

33 Man kan fråga sig vilket som är viktigast, att medborgarna är delaktiga i statens beslut eller att de har en känsla av delaktighet. Vid första anblicken skulle väl många säga att själva faktum är viktigare än vad folk känner eller tror. Men om det ytterst är fråga om huruvida medborgarna lever tillfredsställande liv – i den meningen att de verkligen *upplever* sina liv som tillfredsställande, eller att de helt enkelt »mår bra» – så är det kanske trots allt det senare som är viktigast.

34 Henry Sidgwick poängterar exempelvis att »the tendency to form continually larger political societies – apart from the effects of mere conquest – seems to accompany the growth of civilisation» (1891: 209). Man kan notera att Sidgwick (1891: 209) även anser

att »a federation of West-European States at least, with a common government sufficiently strong to prevent fighting among these states, is not beyond the limits of sober conjecture as to the probable future course of political development». Men Sidgwick förutsåg inte Brexit.

35 Se Sidgwick (1891: 209) som menar att »[...] the only trustworthy method of avoiding wars among states – as among individuals – would be the establishment of a common government able to bring overwhelming force to overbear the resistance of any recalcitrant state».

36 Jfr Tersman och Tännsjö (2020: kap. 10).

37 Men om det finns ett visst mått av frihet inom den globala staten, så kan man nog knappast utesluta möjligheten av fraktionsstrider och i förlängningen inbördeskrig.

### Referenser

- ARRHENIUS, GUSTAF (2005) »Vem bör ha rösträtt? – avgränsningsproblemet i demokratisk teori», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 2 2005, ss. 47–63.
- BERGSTRÖM, LARS (2005) »Democracy and Future Generations», i *Democracy Unbound*, Stockholm Studies in Democratic Theory, vol. 1, Filosofiska institutionen vid Stockholms universitet, ss. 190–192.
- DAHL, ROBERT (1970) *After the Revolution? Authority in a Good Society*, New Haven och London: Yale University Press.
- DAHL, ROBERT (1989) *Democracy and Its Critics*, New Haven och London: Yale University Press.
- GOLDSTICK, DANNY (1973) »An Alleged Paradox in the Theory of Democracy», *Philosophy and Public Affairs*, vol. 2, nr. 2, ss. 181–189.
- NÄSSTRÖM, SOFIA (2005) »Ett alternativt synsätt på demokrati», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 2 2005, ss. 30–46.
- SIDGWICK, HENRY (1891) *The Elements of Politics*, London: Macmillan.
- TERSMAN, FOLKE OCH TORBJÖRN TÄNNSJÖ (2020) *Folk & vilja: ett försvar för demokratin i vår tid*, Stockholm: Fri Tanke.
- WHELAN, FREDERICK G. (1983) »Prologue: Democratic Theory and the Boundary Problem», i J. R. Pennock och J. W. Chapman (red.), *Liberal Democracy*, New York och London: New York University Press, ss. 13–47.